

ARCHIVUM ANATOLICUM (ArAn)	18/1	2024	57-73

ROMA'DA BİR TÜR ŞÖLEN: CONVIVIVUM

Ebru HACIOĞLU*

Makale Bilgisi

Başvuru: 06 Mart 2024

Kabul: 02 Mayıs 2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Info

Received: March 06, 2024

Received: May 02, 2024

Öz

Her toplumda olduğu gibi Roma toplumunda da şölen düzenleme geleneği vardı. Roma döneminde yazılan edebî kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla, Romalı, doğum günü, çocuğa ad koyma, düğün, cenaze töreni gibi kendisi için önemli günlerde convivium adı verilen şölenler düzenlerdi. Bu şölenler önemli sosyal etkinlikler olmalarının yanı sıra Roma toplumunda birçok amaca hizmet etmekteydi. Roma'da hem düzyazı hem de şiirden conviviuma ilişkin pek çok bilgi edinmekteyiz. Yazarların verdiği bilgilere dayanarak, çalışmada ilkin conviviumun ne amaçla düzenlendiği ortaya konmuş, ardından düzenlendiği ortam, nasıl düzenlendiği, convivium için yapılan hazırlıklar, convivium sırasında gerçekleştirilen etkinlikler ve conviviumun nasıl sonlandığına ilişkin bilgiler değerlendirilmiş, belirli bir düzen içerisinde anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cena, Comissatio, Convivium, Şölen, Ziyafet.

A Kind of Feast in Rome: Convivium

Abstract

As in every society, Roman society also had a tradition of organizing feasts. As far as it is understood from literary sources written during the Roman period, the Roman would organize feasts called convivium on important days such as birthdays, child naming,

* Öğr. Gör., Hacettepe Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Modern Diller Birimi, Ebruhacioglu@gmail.com; ORCID:0000-0002-5384-6195.

Bu çalışmanın yaratım sürecine değerli katkıları için saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Ü. Fafo Telatar ve Prof. Dr. Çağatay Aşkit'e teşekkürü borç bilirim.

weddings and funerals. In addition to being important social events, these feasts served many purposes in Roman society. We learn a lot of information about the convivium in Rome from both prose and poetry. Based on the information provided by the authors, this study first reveals the purpose of the convivium, then evaluates the environment in which it was organized, how it was organized, the preparations made for the convivium, the activities carried out during the convivium and the information on how the convivium ended, and describes them in a certain order.

Keywords: Banquet, Cena, Comissatio, Convivium, Feast.

Giriş

Etimolojik olarak incelendiğinde *convivium* sözcüğü birleşik bir sözcüktür. *Convivari* fiilinden türeyen sözcük “birlikte yaşama, sosyalleşme, sosyalleşmek için yenilen yemek; ziyafet; şölen” gibi anlamları karşılamaktadır. Şölenler düzenlemeye önem veren Romalı, çalışma konumuz olan şölen türü, *conviviumu* farklı sözcüklerle birlikte kullanmıştır: *Convivium praebere*¹, *agere*², *celebrare*³, *convivari*⁴. Bununla birlikte aynı kökten türeyen *conviva*, sofra arkadaşı, davetli, konuk; *convivator*, ziyafet veren, ağırlayan kimse, ev sahibi; *nomenclator*, şölende çeşitli hizmetlerde bulunan köle anlamına gelmektedir. *Convivium* kapsamında bahsi geçen *cena*⁵ ise imparatorluk tarafından desteklenen, resmî akşam yemeğidir.⁶

Convivium Roma sosyal yaşamının ve kültürünün ayrılmaz bir parçasıydı. Doğum günleri, çocuğa ad koyma, düğün töreni, cenaze töreni ya da bir arkadaşı uğurlama-karşılama törenleri için *convivium* düzenlemeye özen gösterilirdi.⁷ Sosyo-kültürel açıdan önemli bir etkinlik olan *convivium* düzenlemek Romalı için saygınlık göstergesiydi. Bu sebeple seçkin kişiler zenginliklerini ve sosyal statülerini sergilemek için *conviviumu* bir araç olarak kullanırlardı. Ayrıca *convivium*, kişilerin siyasi ilişkilerini geliştirmelerine olanak tanınmasının yanı sıra entelektüel ve felsefi tartışmaların yapıldığı bir toplantı türü idi. Saygın konuklar çeşitli konularda

¹ Ziyafet vermek.

² Şölen düzenlemek.

³ Kalabalıklar halinde bir araya gelmek, kutlama yapmak.

⁴ Birlikte yemek yemek, eğlenmek.

⁵ Öğleden sonra saat 3-4 gibi yenilen yemek.

⁶ John F. Donahue, “Toward a Typology of Roman Public Feasting”, *The American Journal of Philology*, (2003): 435.

⁷ Edmond Saglio, “Coeno”, *Dictionnaire Des Antiquites Grecques et Romaines*, C. V. Daremberg Et al., (ed.) Tome Premier Deuxième partie (C), (Paris: 1887): 1269.

tartışmalara katılırlardı. Saygı görmek isteyen kişiler *convivium* düzenlemeyi adeta ödev sayıyorlardı ve şölene büyük bir özenle hazırlanıyorlardı:

Convivia, quae iam ipsa officia sunt.

(Sen. *Brevit.* VII.2)

Şölenler başlı başına ödevdir.

*Ne turpe toral, ne sordida mappa
conruget naris, ne non et cantharus et lanx
ostendat tibi te.*

(Hor. *Ep.* I.5.22-24)

Sedir örtüsü kirlî olmasın, pis bir sofrâ örtüsü konukların yüzünü buruşturmasın diye, itina edeceğim. Kadehler, tabaklar pırıl pırıl olacak. Ayna gibi yüzünü seyredeceksin.⁸

Conviviuma büyük bir özenle hazırlanılırdı. Davet düzenlemek için şölen evini çok yönlü bir telaş sarardı:

*domo dudum huc arcessita sum nam quoniam nuntiatum est
istarum venturos viros, ibi festinamus omnes;
lectis sternendis studuimus munditiisque apparandis.
inter illud tamen negotium meis curavi amicis,
Sticho et conservo Sagarino meo, cena coactus esset.
Stichus obsonatust ceterum ego operam do: is adlegavit*

(Plaut. *Stich.* V.3.676-681)

Az önce arka yoldan bu eve çağrıldım. Çünkü bu hanımların kocalarının gelmek üzere olduğu haberini alır almaz hepimiz oraya koştuk. Sedirlerin döşenmesine ve her şeyin düzene sokulmasına katıldık. Yine de, bu görevlerin arasında, dostlarım Stichus ve hizmetkar arkadaşım Sagarinus için akşam yemeklerinin pişirilmesine özen gösterdim. Yemeklerini Stichus hazırladı; ama pişirmesi için birini yardımcım olarak atadım.

⁸ Horatius Q. Flaccus, *Iambus'lar, Lirik Şiirler, Satıra'lar, Mektup'lar*: (çev.) Türkân Uzel. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, (1994): 219.

Roma *convivium*unun genel olarak amacı insanları topluca yenilen yemekler aracılığıyla birlik, beraberlik ve dostluğa teşvik etmektir. Bunun dışında, Catullus'un 12. ve 13. şiirlerinde ise *convivium*, uzaktaki arkadaşlara sevgi ve özlemi ifade aracı olarak görülmüş ve arkadaşlığı, dostluğun doğasını aydınlatmak için çıkış noktası haline gelmiştir:

*Cenabis bene, mi Fabulle, apud me
paucis si tibi di favent, diebus,
si tecum attuleris bonam atque magnam
cenam, non sine candida puella
et vino et sale et omnibus cachinnis.*

(Catull. XIII.1-5)

Tanrıların izniyle, birkaç gün içinde
iyi bir yemek yiyeceksin, Fabullus'cuğum
benim evde, gelirken leziz ve bol bir
yemek getirmen koşuluyla
akça pakça bir kız, şarap, nükte
ve de her tür kahaşayı almadan gelme.⁹

Catullus, şiirlerinde *convivium*un arkadaşlık, şarap ve eğlence ortamı sağlamanın yanı sıra şairin kişiliğini şaka ve eğlence yoluyla sosyal çevrede gösterdiğinden bahseder.¹⁰

Convivium etkinliği bir ön hazırlık gerektiriyordu. Şöyle ki; şölene konuklar bir davetiye ile çağırılırdı. Şairlerin dizelerinde şölenle ilgili ayrıntıları içeren davet şiirleri mevcuttur:

*Si potes Archiacis conuiua recumbere lectis
nec modica cenare times holus omne patella,
supremo te sole domi, Torquate, manebo.*

(Hor. Ep., I.5.1-3)

Ey konuğum Torquatus, Archias'ın yaptığı sedirlerde uzanıp
sıradan bir sebze yemekten çekinmezsen,
güneş batarken seni evde yemeğe bekleyeceğim.

⁹ Catullus, *Bütün Şiirleri Latince Aslıyla*. (çev.) Çiğdem Dürüşken, Erdal Alover. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, (2002): 45.

¹⁰ Christopher Nappa, "Convivium, Contrast and Persona in Catullus 12 and 13", *The American Journal of Philology*, (1998): 387.

*Si tristi domicenio laboras,
Torani, potes esurire mecum.
Non derunt tibi, si soles propinein,
viles Cappadociae gravesque porri,
divisis cybium latebit ovis.*

(Mart. V.78.1-5)

Yemeğini benimle yiyebilirsin, Toranius,
evinde mahzun mahzun yemekten sıkılıyorsan.
Ucuz Cappadocia marulları, ağır kokulu pırasalar,
tuzlu balık üstünde dilim dilim yumurta çıkarılacak
önüne senin, alışıksan yemekten önce içki yuvarlamaya.¹¹

Zenginlikleri ve güçleriyle tanınan nüfuzlu kişiler çoğunlukla bu büyük ve gösterişli davetlere ev sahipliği yaparlardı. Zengin yaşam tarzlarını sergilemek ve misafirlerini etkilemek için hiçbir masraftan kaçınmamak onlar için gurur kaynağıydı. Davetlileri abartılı derecede lüks sofrata takımlarıyla ve çeşitli eğlencelerle etkilemek için ciddi bir çaba sarf ederlerdi. Soylu ev sahiplerinin bu tavrı toplantıya sofistike bir hava katar ve *conviviumu* son derece önemli bir sosyal etkinlik haline getirirdi. *Conviviumlar* sosyal etkinlik olmalarının yanı sıra entelektüel toplantılardı. Farklı sosyal statüdeki davetlilerin bir araya gelmesi ve zaman zaman imparatorun bizzat katılımı nedeniyle övgüye değer bulunan¹² *conviviumda* öncelikli olarak soylu sınıfa mensup kişiler yer alırdı. Bu nedenle filozoflar ve topluma yön veren kişiler genellikle teşvik edici sohbetlere ve tartışmalara katılmak üzere davet edilirdi. Bu davetliler siyasetten edebiyata, felsefeden etiğe kadar çeşitli konuları tartışarak toplantılara derinlik katarlardı. Onların varlığı sohbeti entelektüel hale getiriyor, öğrenmeye ve aydınlanmaya teşvik ediyordu. Ayrıca Roma geleneğine göre, bu tür toplantılarda eğlenceye de yer verilirdi. Akrobatlar, müzisyenler, dansçılar ve soytarılar davetlileri eğlendirmek, yeteneklerini sergilemek ve ortamı şenlendirmek amacıyla *conviviuma* davet edilirdi.¹³

Convivium aynı zamanda şair ve yazarların edebî hünerlerini sergiledikleri bir toplantıydı. Genellikle bu etkinlik için özel olarak hazırladıkları eserlerini okur, belagatleri ve yaratıcılıklarıyla dinleyicileri

¹¹ Martialis, M. Valerius. *Epigramlar*. (çev.) Güngör Varınlıoğlu. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, (2005): 197.

¹² John F. Donahue, "Toward a Typology of Roman Public Feasting", 435.

¹³ John H. Darms, "Roman Spectacle and the Banquets of the Powerful", *Studies in the History of Art*, (1999): 303.

etkilerlerdi.¹⁴ Bu sebeple *convivium*, sanatçıların tanınması ve himaye görmesi için onlara ideal bir ortam hazırlamıştır. Bazen de aydın kişiler tarafından Homeros ya da Vergilius'tan şiirler okunurdu. Üstelik konukların da şiirler yazmaya kalkıştıkları ancak çok da başarılı olamadıkları Martialis'in bir şiirinden anlaşılmaktadır:

*Illa quidem lauta est dapibusque instructa superbis,
sed nihil omnino te recitante placet.
Nolo mihi ponas rhombos mullumue bilibrem
nec uolo boletos, ostrea nolo: tace.*

(Mart. III.45.3-6)

Gerçekten gösterişli bir şölen ne var ki
tadı tuzu kalmaz bunların hiçbirinin,
sen yazdıklarını okuduğun zaman.
İstemem, eksik olsun kalkan balığı,
kiloluk barbunya balığı, istemem mantarı,
istemem istiridyeyi, kapa çeneni yeter.¹⁵

Roma'da toplumun her kesimi eşit değildi. Halk farklı statülerde insanlardan oluşmaktaydı. Düzenleyen soylu sınıfa mensup olsa da *conviviuma* katılanlar arasında sadece soylu kişiler yoktu.¹⁶ Dostluk ve eşitliğe yapılan vurguya rağmen, *conviviuma* katılan kişilerin toplumdaki statüleri *tricliniumda* oturma düzenine de yansyordu.¹⁷ *Conviviuma* katılan davetlilerin oturma düzenleriyle ilgili sosyal hiyerarşiyi yansıtan katı uygulamayı bazı ozanlar eleştirmişlerdir.¹⁸ M.S. 1. yy'da yaşamış Genç Plinius'un *Epistulae* adlı yapıtında *convivatorun*, davetli listesini oluştururken *conviviumda* sınıfsal ayırım yapmamaya özen gösterdiği vurgulanmaktadır:

¹⁴ Tahsin Ş. Kopuz, *Antik Roma'da Şölen (Convivium) Müziği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Rize: 2023): 66.

¹⁵ Martialis, M. Valerius. *Epigramlar*. (çev.) Güngör Varınlıoğlu. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, (2005): 118.

¹⁶ Nicholas F. Hudson, "The Archaeology of the Roman Convivium", *American Journal of Archaeology*, (2010): 663.

¹⁷ Emily A. Hemelrijk, "The Roman Banquet. Images of Conviviality by K. M. D. Dunbabin", *Mnemosyne*, (2006): 474.

¹⁸ Elke Stein-Hölkeskamp, "Dining in a Classical Context by William J. Slater", *Gnomon*, (1994): 428.

'Eadem omnibus pono; ad cenam enim, non ad notam invito cunctisque rebus exaequo, quos mensa et toro aequavi.' 'Etiamne libertos?' 'Etiam; convictores enim tunc, non libertos puto.'

(Plin. Ep. II.6)

Herkese aynı şekilde hizmet ederim. Çünkü konukları yemeğe davet ettiğimde sınıf ayrımı yapılmamalı. Onları aynı masaya eşit olarak getirdim, bu yüzden onlara da aynı yemeği veriyorum, Tabii ki onlar benim azatlılarım değil, yemek arkadaşlarımdır.

Yukarıdaki ifadeden anlaşıldığı üzere, toplumun her kesiminden insanı bir araya getiren *convivium*un amacının ayırıştırmak değil birleştirmek olduğu açıkça belirtilmiştir. Bu düşünceden hareketle Plinius, verdiği davette birlik ve beraberliğin hâkim olmasını istemiş, konuklarını statülerine göre ayırmadan ağırlamaya özen göstermiştir. Çünkü *convivium*un amacı, insanları eğlendirip neşelendirmekten ziyade yemek eşliğinde fikir alışverişi sağlamaktır. Diğer yandan tüm bu sosyal sınıf ayrımına rağmen *convivium* oldukça rağbet görmekteydi. Öyle ki; Suetonius'un, Caligula ile yemek yeme fırsatını yakalamak için taşralı, zengin bir yurttaşın iki yüz bin *sestertius* teklif ettiğinden bahsetmesi, 1. yy Roma'sında bu tür yemeklere verilen değere işaret etmektedir.¹⁹

*Compererat provincialem locuptelem
ducenta sestertia numerasse vocatoribus.
ut per fallaciam convivio interponeretur,
nec tulerat moleste tam magno aestimari
honorem cenae sua;*

(Suet. Calig. XXXIX.2)

Zengin bir taşralının, sofrasına el altından davet edilmesi için kâhyalarına iki yüz bin *sestertius* verdiğini öğrenmiş ve bu şerefin bu kadar yüksek bir oranda değerlendirildiğini görmekten çok memnun olmuştu.

¹⁹ John F. Donahue, "Toward a Typology of Roman Public Feasting", 437.

Conviviuma davet edilen kişiler yanlarında misafir de getirebilirlerdi. Ancak yalnız gelmeyeceklerini önceden *convivatorum* bildirmeleri gerekiyordu. Davetliye eşlik eden bu kişiler *umbræ*²⁰ olarak adlandırılırdı:

*Si memini, Varius, cum Servilio Balatrore
Vibidius, quos Maecenas adduxerat umbras.*

(Hor. Sat. II.8.21-22)

Eğer doğru hatırlıyorsam, Maecenas, Servilius
Balatro ile birlikte Varius ve Vibidius'u
davetsiz olarak getirmişti.

Davetlilerin çoğunluğunu erkekler oluştursa da davete eşleriyle katılan erkekler de vardı²¹:

*Negavit moris esse Graecorum convivio virorum
accumberent mulieres;*

(Cic. Verr. II.1.66)

Yunanlıların geleneklerinin aksine *conviviuma*
erkeklerin eşleri de katılırdı.

*Feminae cum viris cubantibus sedentes cenitabant.
Quae consuetudo ex hominum convictu ad divina penetravit:
Nam Iovis epulo ipse in lectulum, Iuno et Minerva
in sellas ad cenam invitabantur.*

(Val. Max. II.1.2)

Sofrada uzanan adamların yanında oturarak kadınlar da yemek yerlerdi. Bu gelenek, insan ilişkileri yoluyla dinsel törenlere dahil oldu: Nitekim Iuno ve Minerva, Iuppiter'in ziyafetinde, akşam yemeği için sofraya davet edilirdi.

Ayrıca *conviviuma* kadınların yanı sıra çocukların katıldığı da bilinmektedir.²²

²⁰ Gölgeler; davetsiz konuklar.

²¹ Ünlü *elegeia* ozanı Ovidius da (*Am.* I.4) bu tür bir şöleden bahsetmektedir. *Amores* ile ilgili ayrıca bk. Rukiye Öztürk, "Amores I.1: Amores'in İzdüşümü", *DTCF Dergisi* 59/1, (2019): 256-273.

Davetliler yanlarında ziyafet sırasında hazır bulunan bir köle ile gelirlerdi. Bu köle efendisinin oturduğu sedirin arkasında ya otururdu ya da ayakta dururdu. Görevi, sandaletleri korumak,²³ zaman zaman misafirlerin ayaklarını yıkamak, el yıkamak için suyu tutmak, yemek artıklarını paketlemek ve taşımak, ev sahibinin verdiği küçük hediyeleri²⁴ taşımak ve yemeğin ardından düzenlenen içkili eğlenceden sonra efendisinin eve güvenli bir şekilde ulaşmasını sağlamaktır.²⁵

*Bis Cotta soleas perdidisse se questus,
Dum neglegentem ducit ad pedes vernam,
Quis solus inopi praestat et facit turbam,
Excogitavit — homo sagax et astutus —
Ne facere posset tale saepius damnum:
Excalceatus ire coepit ad cenam.*

(Mart. XII.87.1-6)

İki kez ayakkabıları yitti diye yakınmış Cotta,
yoksulluğunda tek başına desteği, çevresi,
arkasında getirdiği doğma büyüme kölesi
yan çizince ayakucu bekçiliğine, bir yol bulmuş -
öngörüsüyle, kurnazlığıyla ikide bir böyle bir yitik
olmasın diye, başlamış yemeğe yalınayak gitmeye.²⁶

Davet verenin *convivium*da hizmet etmek üzere görevlendirilmiş olan köleleri de vardı. Bunun yanı sıra Principatus döneminde²⁷ kölelerin sorumluluklarının üçe ayrıldığından bahsedilmektedir:²⁸ Bir grup köle kapıda nöbet tutmakla ve başka birçok denetim görevini yerine getirmekle yükümlüydü. Görevli kölelerden biri olan *vocator*, diğer köleler arasında etkili bir konuma sahipti: davetiyeleri hazırlar, davetlileri yerlerine yerleştirir ve yemek sırasındaki tavır ve tutumlarını gözlemleyerek gelecekteki

²² August Mau, "Convivium", *Paulys Realencyclopädie Der Classischen Altertumswissenschaft*, G. Wissowa, Et al.,(ed.) içinde, Verlag J. B. Metzler Stuttgart, Weimar, C: C, (1992), 1203.

²³ August Mau, "Convivium", 1206.

²⁴ *Apopohoreta*.

²⁵ Gerhard Binder, "Banquet", *Brill's New Pauly: Encyclopaedia of the Ancient World*, H. Cancik, Et al.,(ed.), (2002).

²⁶ Martialis, *Epigramlar*, 457.

²⁷ Roma İmparatorluğu'nun ilk imparatoru Augustus'un rakiplerini yenerek imparatorluğunu ilan ettiği M.Ö. 27 yılıyla, İmparator Numerianus'un M.S. 284 yılındaki ölümü arasında geçen ve güçlü bir politik liderin hakimiyeti altındaki politik rejimi tanımlamak için kullanılan terim.

²⁸ Elke Stein-Hölkeskamp, "Dining in a Classical Context", 429.

davetlere katılmaya layık olup olmadıklarını kontrol ederdi.²⁹ Şarap servisini özellikle genç, sakalsız, uzun saçlı, çekici köleler yapardı. Şarap servisi yapan bu köleler zaman zaman cinsel tacize maruz kalıyordu.³⁰ *Convivium*da görevli olan tüm kölelere bahşiş almanın yanı sıra yemeğin ardından kalan artıkları tüketme izni verilirdi. Diğer yandan en ufak bir sakarlık yaptıklarında köleler ağır bir şekilde cezalandırılırlardı.

*Convivium*da davetliler yemek odasında ağırlanırdı. Yemek odasında her biri üç kişi kapasiteli, toplamda dokuz misafir ağırlanabilen üç adet sedir bulunmaktaydı.³¹ Bu oda tipi *triclinium*³² olarak tanımlanırdı. *Triclinium*da odanın üç duvarına U şeklinde yerleştirilmiş sedirler ve ortasında ise tüm sedirlerden kolayca erişilebilecek bir masa bulunurdu. Saygın kişilerin ağırlandığı bu oda olabildiğince ihtişamlı dekore ediliyordu. Yer mozaikleri, duvar resimleri ve alçı kabartmalı bezemelerin yanı sıra oda, heykeller, lüks aksesuarlar ve ihtişamlı mobilyalar içeriyordu.³³ Sedirler çoğunlukla ahşaptan yapılmıştır ancak fildişi ve bronz gibi pahalı malzemeden yapılmış olanlar da vardı.³⁴ *Convivium* evin içindeki *triclinium*larda düzenlenebildiği gibi evin bahçesinde de düzenlenebilirdi. Açık alan *triclinium*larını tuğlayla örülerek yapılmış sedirler ve gösterişli su çeşmeleri süslüyordu.³⁵ Davetli sayısının artışıyla birlikte M.S. 3. yy'dan itibaren zengin üst sınıfların daha büyük ve zarif yemek odalarına sahip oldukları bilinmektedir. Plinius ve Martialis'in anlattıklarına göre, *triclinium* alanlarının dizaynı değişmiş, U biçimde yerleştirilmiş sedirlerin yerine, büyük yarım daire şeklindeki sedirler³⁶ yerleştirilmiştir.³⁷ Ancak Geç İmparatorluk döneminde bazı Romalı aristokratların yemek düzenindeki tercihlerinin yavaş yavaş değiştiği bilinmektedir. Kartaca'da bir mozaikte, *conviviuma* katılanların yemek yerken sedirlere uzanmak yerine, dikdörtgen masalarda, yüksek arkalıklı banklarda oturdukları bilinmektedir.³⁸

²⁹ Elke Stein-Hölkeskamp, "Dining in a Classical Context", 429.

³⁰ Elke Stein-Hölkeskamp, "Dining in a Classical Context", 429.

³¹ Elke Stein-Hölkeskamp, "Dining in a Classical Context", 427.

³² Üç sedirli oda.

³³ Katharine Raff, "The Roman Banquet", Heilbrunn Timeline of Art History, (2000). https://www.metmuseum.org/toah/hd/banq/hd_banq.htm E.T. 5 Kasım 2023.

³⁴ Katherine M. D. Dunbabin, *The Roman Banquet: Images of Conviviality*, (Ancaster: Cambridge University Press, 2002), 157.

³⁵ Elke Stein-Hölkeskamp, "Dining in a Classical Context", 428.

³⁶ *Stibadia*.

³⁷ Elke Stein-Hölkeskamp, "Dining in a Classical Context", 428.

³⁸ Elke Stein-Hölkeskamp, "Dining in a Classical Context", 428.

Convivium şöleninin düzenlenme zamanı yaz ve kış mevsimine göre farklılık gösteriyordu. Kışın öğlenle akşam arası saatlerde düzenlenirken yazın akşam üstü başlardı:

*Prima salutantes atque altera conterit hora,
exercet raucos tertia caudicos,
in quintam varios extendit Roma labores,
sexta quies lassus, septima finis erit,
sufficit in nonam nitidis octava palaestris,
imperat extractos frangere nona toros:*

(Mart. IV.8.1-6)

Sabahın birinci, ikinci saatlerinde pestili çıkar esenlemeye gelen gidenin, üçüncü saatte çene yarıştırmaya başlar kısık sesleriyle savunmanlar Roma'da, beşinci saate değin sürer çeşitli işler, yorgunların dinlenme saatidir altıncısı, paydos olacaktır yedinci saatte³⁹

Bunun dışında nadiren de olsa öğle saatlerinden hemen sonra başlayan *convivium*lar da mevcuttur:

*Ut Nasidieni iuvit te cena beati?
Nam mihi quaerenti convivam dictus here illic
de medio potare die.*

(Hor. Sat. II.8.1-3)

Nasıldı dünkü şölen? iyi eğlendin mi bari?
Çünkü dün yemeğe çağırmak için aradım da seni
“Nasidienus’un şöleninde öğleden beri kafa çekiyor”
dedilerdi.⁴⁰

Convivium şöleni *cena* ve *comissatio*⁴¹ bölümlerini içeriyordu. *Cena* bölümünde davetlilere çeşit çeşit yiyecek ikram ediliyordu. İmparator Domitianus dönemi şairi Statius’un, şölende sunulan yemeklerin çeşitliliğini övdüğü bilinmektedir. *Cena* bölümü, Roma geleneklerine uygun biçimde tanrılara yakarıyla başlatılmış ve öyle de sona ermiştir:

³⁹ Martialis, *Epigramlar*, 140.

⁴⁰ Horatius, *Iambus’lar; Lirik Şiirler; Satıra’lar; Mektup’lar*, 219.

⁴¹ İçkili eğlence.

*Post hoc ludus erat culpa potare magistra
ac venerata Ceres, ita culmosurgeret alto,
explicuit vino contractae seria frontis.*

(Hor. Sat. II.2.123-125)

En sonunda da başakları büyütsün diye
Ceres'e saygı gösterir, böylece çatılmış
alınlarımızdan şarapla silerdik endişeleri.⁴²

Cena başlamadan önce kimi şölenlerde sessizlik olması istenirdi, kimilerinde ise *Larlara*⁴³ yemek sunumu yapılırdı. Ayrıca *convivium*da yemeklerini tanrılarla paylaşma düşüncesi de vardı. Bu düşünceyle *convivium* şölenleri birer âyin gibi görülür, tanrılar adına kurbanlar kesilir ve kesilen kurbanlardan davetlilere ikram edilirdi.⁴⁴ Bu denli önemsenen ve *convivium*un ana yemeği olan *cena* üç aşamadan oluşuyordu: *Gustatio*⁴⁵, *mensae primae*⁴⁶ ve *mensae secundae*.⁴⁷ Yemeğin ilk aşaması olan *gustatio* genellikle zeytin, peynir, kuruyemiş ve çeşitli deniz ürünleri gibi küçük, lezzetli yiyeceklerden oluşuyordu:

*Hoc conviviumst pro opibus nostris
satis commodu lenucibus, fabulis, ficulis,
oleae, interiplio, lupillo, comminuto crustulo.*

(Plaut. Stich. V.4.689-691)

Bu ziyafet, findık, fasulye, incir, bir tabak
zeytin, dövülmüş acı bakla ve bir kek ile
bizim imkanlarımız için oldukça yeterli.

İkinci aşama *mensae primaeda* et, balık, sebze ve meyve gibi çok çeşitli yiyecekler servis edilirdi. Özellikle vahşi hayvanlardan, kuşlardan ve balıklardan oluşan egzotik ürünler, elit akşam yemeği ziyafetlerinde nadiren

⁴² Horatius, *Iambus'lar; Lirik Şiirler; Satıra'lar; Mektup'lar*, 186.

⁴³ Etrüsk orijinli olduğu tahmin edilen Roma'nın koruyucu, aile ocağı tanrıları.

⁴⁴ Edmond Saglio, "Coena", 1269.

⁴⁵ Ordövrler.

⁴⁶ Ana yemek.

⁴⁷ Tatlı.

bulunmaları ve ev sahibinin refah düzeyini yansıtan yüksek maliyetleri nedeniyle tercih edilirdi.⁴⁸

*Illic videres frutice nobili caules
et utrumque porrum sessilesque lactucas
pigroque ventri non inutiles betas;
illic coronam pinguibus gravem turdis
leporemque laesum Gallici canis dente
nondumque victa lacteum faba porcum;*

(Mart. III.47.7-12)

Neler vardı neler orada görsen:

En iyi cins lahanalar, iki türlü pırasa,
göbekli marullar, sindirime birebir pazılar,
ağır bir taç gibi duran semiz ardiç kuşları,
Gallia köpeğinin dişini geçirdiği bir tavşan,
henüz baklaya ağzını sürmemiş süt domuzu.⁴⁹

Popüler ve pahalı ürünler arasında sülün, ıstakoz, kabuklu deniz ürünleri, geyik eti, yaban domuzu ve tavus kuşu sayılabilir.⁵⁰ İlâveten deniz kestanesi, istiridye, kuşkonmaz üzerinde yağlı bir tavuk, ördek ve yabani tavşan da popüler ürünlerdendi.⁵¹ Son aşama olan *mensae secundaeda* tatlılar, meyveler ve hamur işlerinden oluşan ikramlarla yemeğe tatmin edici bir şekilde son verilirdi.

İkram edilen yiyecek ve içecekler sadece misafirleri doyurmakla kalmayıp göz zevkine de hitap etmeliydi. Çünkü yemeklerin seçimi, malzemelerin kalitesi ve sunumu ev sahibinin statüsünü ve zevkini yansıtır. Yiyeceklerin görsel sunumu dışında, yiyecekleri davetlilere sunarken de davetlilerin oturma düzeni dikkatle planlanır, önemli konuklara *triclinium*da özel yerler ayrılırdı.⁵²

*Convivium*da ikramların ardından gelen, hem göze hem de kulağa hitap eden eğlence bölümü *comissatio*⁵³ idi. Ancak bu bölüme katılım zorunlu değildi. İnsanların şarkı söyleyerek kendi kendine eğlendikleri içkili

⁴⁸ Kopuz, *Antik Roma'da Şölen (Convivium) Müziği*, 56.

⁴⁹ Martialis, *Epigramlar*, 119.

⁵⁰ Katharine Raff, "The Roman Banquet".

⁵¹ Edmond Saglio, "Coena", 1270.

⁵² Christopher Nappa, "Convivium, Contrast, and Persona in Catullus 12 and 13", 394.

⁵³ İçki eğlencesi.

bu son bölümde zar oyunları oynanırdı.⁵⁴ *Cena* ve *comissatio* boyunca süren müzik dinletisi genellikle flüt ve lir ile koro eserlerini kapsıyordu. Bu performansları şeffaf, ipek elbise giyen, enstrüman eşliğinde dans eden kadınlar icra etmekteydi.⁵⁵ Ancak Enstrüman çalmak ve şarkılar söylemek konukların da sorumlulukları arasında sayılırdı. Aktif eğlence türleri arasında ise akrobat grupları, dans eden kızlar, gladyatör dövüşleri, mim, pantomim ve hatta aslanlar ve leoparlar gibi eğitilmiş hayvanlar yer alabiliyordu.⁵⁶ Şiir okumaları, yeni Roma destanları ve çarpıcı performanslar gibi seçenekler de vardı.⁵⁷ Roma *convivium*unda kabul edilen şiir, geçmiş kuşakların övgüsünü konu alan Homeros destanları idi.⁵⁸

Roma *convivium*unda ziyafet boyunca yemek eşliğinde şarap servis edilirdi ve içmeden önce suyla karıştırılırdı. *Authepsae* olarak bilinen özel kazanlar kullanılarak suyun ısıtılıp karıştırılması Romalılara özgü bir gelenektir.⁵⁹ Karıştırma için soğuk su ve bazen de kar ya da buz kullanılmıştır.⁶⁰ Şölendeki sunumlar son derece gösterişli sofrta takımlarıyla yapılıyordu. En gösterişli sofrta takımları, gümüş, altın, bronz ya da yarı değerli taşlar⁶¹ gibi pahalı malzemelerden yapılmıştır.⁶² Sonuç olarak *cena* Roma *convivium*unun ayrılmaz bir parçasıydı. *Cena*, Roma sosyal hayatını şekillendirmede, sosyal hiyerarşileri güçlendirmede ve birlik duygusunu teşvik etmede önemli bir rol oynamıştır.

Roma *convivium*u, sadece bir yemek değil, tüm diğer hedeflerinin yanı sıra ev sahiplerinin konuklarına zenginliklerini ve statülerini göstermeyi amaçladıkları hesaplanmış bir gösteri olarak değerlendirilmiştir. Ev sahibi özellikle de seçkin dostlarına ve meslektaşlarına cömert ziyafetlerini sergilemeyi amaçlıyordu. Sunulan eğlencenin niteliği, ev sahibinin mali durumuna ve zevkine bağlı olarak değişkenlik göstermekteydi. *Convivium* Roma dünyasındaki insanları bir araya getirebilmesi, yemek yiyenler

⁵⁴ Katharine Raff, "The Roman Banquet".

⁵⁵ Kopuz, *Antik Roma'da Şölen (Convivium) Müziği*, 71.

⁵⁶ İmparator Hadrianus'un da şölenlerinde koşullara göre, *tragedyalar, komedyalar, Atella farsları gösterdiği ya da arp sanatçılarını ve ozanları davet ettiği* bilinmektedir. (Hadrianus, Cassius Dion-Historia Augusta (çev. Ayşe Yakut- Rukiye Öztürk), Ankara: Doğu Batı (2022): 104.

⁵⁷ Katharine Raff, "The Roman Banquet".

⁵⁸ Oswyn Murray, "Symposium and Genre in the Poetry of Horace", *The Journal of Roman Studies*, (1985): 41.

⁵⁹ Yunan'da genel olarak şarabın büyük bir krater içinde karıştırılmasından farklı olarak Roma'da zaman zaman misafirlerin zevkine göre kadehlerde de karıştırılmıştır.

⁶⁰ Gerhard Binder, "Banquet".

⁶¹ Kaya kristali, akik ve oniks.

⁶² Katharine Raff, "The Roman Banquet".

arasındaki sınıf farkını ortaya koyması ve Roma ziyafetinin dinamiklerini anlama bakımından kritik bir öneme sahip olmasının yanı sıra antik dünyadaki sosyal ilişkilerin doğasına dair kavrayışımızı büyük ölçüde geliştirmektedir.⁶³

Sonuç olarak doğum, isim verme, doğum günü, düğün ya da cenaze töreni gibi anma, yas ya da kutlama törenlerinden doğan, insanlar arası kültürel etkileşimi arttıran *convivium* sıradan bir ziyafetin ötesindedir. Erkek egemen bir toplantı olan *conviviuma* saygın kadınların ve çocukların katılımı toplantıda aile ortamı yaratmıştır.

Conviviumun ev sahibi için çok daha özel bir anlam taşıdığı anlaşılmıştır. Ev sahibi refah düzeyini, siyasi düşüncelerini, ait olduğu toplumsal sınıfı gösterme, bazen de yüksek egosunu tatmin amacı gütmüştür. Bu sebeple ev sahibinin *conviviuma* olabildiğince büyük bir özenle hazırlandığı anlaşılmaktadır. Ev sahibinin maddi durumu, misafirlerin ağırlandığı *tricliniumun* ihtişamından ve *cenanın* zengin menülerinden kolaylıkla anlaşılmaktadır. Yemeğe başlamadan önce tanrılara yakarı *conviviumun* dinden bağımsız olmadığını, eğlence türlerinin çeşitliliği ise sosyal sınıflandırmanın elit bir kesimine hitap ettiğini göstermektedir. *Conviviumda* yapılan sınıfsal ayrım esasında *convivium* ile amaçlanan “birlik bilincine” ters düştüğü için bazı yazarlar yapılan ayrımcılığa tepki göstermişlerdir.

Conviviumun yemek bahanesiyle insanları bir araya getirerek sosyal paylaşımlarda bulunmaya teşvik etmesi sebebiyle sosyo-kültürel alandaki yeri büyüktür. Kısmen ev sahibinin siyasi düşüncelerine, refah düzeyini sergilemesine hizmet etse de asıl işlevi kültürel etkileşim ortamı yaratmasıdır. İnsanlar bu toplantılarda sadece yemeklerini paylaşmazlar; fikirlerini, hüznelerini, sevinçlerini de paylaşırlar. Bu bakımdan “birlik bilincini” aşıl原因 *conviviumun* toplumsal değerleri korumak adına önemli bir çıkış noktası olduğu söylenebilir.

---

⁶³ John F. Donahue, “Toward a Typology of Roman Public Feasting”, 425.

KAYNAKÇA

- Binder, Gerhard. "Banquet", ed. Cancik, H., Et al., Brill's New Pauly: Encyclopaedia of the Ancient World. 2002.
- Catullus, Bütün Şiirleri Latince Aslıyla. (çev.) Çiğdem Dürüşken, Erdal Alova. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi, 2002.
- Dunbabin, M.D. Katherine. The Roman Banquet: Images of Conviviality. Ancaster: Cambridge University Press, 2002.
- Flaccus, Q. Horatius. Iambus'lar, Lirik Şiirler, Satura'lar, Mektup'lar. (çev.) Türkân Uzel. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1994.
- Garcia, Briana. "What is a Roman Convivium?", <https://prezi.com/rp0y1by0q2zz/what-is-a-roman-convivium/> Web, ET: 15 Ekim 2023.
- Glare, P.G.W. "Convivium", Oxford Latin Dictionary. içinde, Oxford: Oxford University Press, 2012.
- Hadrianus, Cassius Dion-Historia Augusta (çev. Ayşe Yakut-Rukiye Öztürk), Ankara: Doğu Batı, 2022.
- Hudson, Nicholas F. "The Archaeology of the Roman Convivium", American Journal of Archaeology. Archaeological Institute of America, C.114, S.4, 2010, 663-695.
- Kopuz, T. Şahin. Antik Roma'da Şölen (Convivium) Müziği, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Rize: 2023.
- Martialis, M. Valerius. Epigramlar. (çev.) Güngör Varınlıoğlu. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005.
- Mau, August. "Convivium", ed. Wissowa G., Et al., Paulys Realencyclopädie Der Classischen Altertumswissenschaft. Verlag J. B. Metzler Stuttgart, Weimar, C: C, 1201-1208, 1992.
- Murray, Oswyn. "Convivium", ed. Hornblower, S., Et al., Oxford Classical Dictionary, 371-372 Oxford: Oxford University Press, 2012.
- Murray, Oswyn. "Symposium and Genre in the Poetry of Horace", The Journal of Roman Studies, C.75, 1985, 39-50.
- Nappa, Christopher. "Convivium, Contrast and Persona in Catullus 12 and 13", The American Journal of Philology, The Johns Hopkins University Press, C.119, S.3, 1998, 385-397.
- Ovidius, Heroides. Amores. (Translated by Grant Showerman. Revised by G. P. Goold). Loeb Classical Library 41. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1914.
- Rukiye Öztürk, "Amores I.1: Amores'in İzdüşümü", DTCF Dergisi 59/1, (2019): 256-273.
- Raff, Katharine. "The Roman Banquet", Heilbrunn Timeline of Art History, The Metropolitan Museum of Art, New York, The Metropolitan Museum of Art, 2000, http://www.metmuseum.org/toah/hd/banq/hd_banq.html, Web ET: 5 Kasım 2023

Saglio, Edmond. "Coena", ed. Daremberg, C.V., Et al., Dictionnaire Des Antiquites Grecques et Romaines. Tome Premier Deuxième partie (C) 1269-1282. Paris, 1887.

KISALTMALAR

- Catull. Catullus = Catullus, Tibullus. Catullus. Tibullus. Pervigilium Veneris. Translated by F. W. Cornish, J. P. Postgate, J. W. Mackail. Revised by G. P. Goold. Loeb Classical Library 6. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1913.
- Cic. Verr. Cicero, *In Verrem* = Cicero. The Verrine Orations, Volume I: Against Verres, part 1; part 2, Books 2. (çev.) L. H. G. Greenwood. Loeb Classical Library 221. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1928.
- Hor. Ep. Horatius, *Epistulae* = Horace. Satires. Epistles. The Art of Poetry. (çev.) H. Rushton Fairclough. Loeb Classical Library 194. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1926.
- Hor. Sat. Horatius, *Saturae* = Horace. Satires. Epistles. The Art of Poetry. (çev.) H. Rushton Fairclough. Loeb Classical Library 194. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1926.
- Mart. Martialis = Martial. Epigrams, Volume I: Spectacles, Books 1-5. Edited and translated by D. R. Shackleton Bailey. Loeb Classical Library 94. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1993.
- Plaut. Stich. Plautus. *Stichus*. = Plautus. Stichus. Trinummus. Truculentus. Tale of a Travelling Bag. Fragments. Edited and translated by Wolfgang de Melo. Loeb Classical Library 328. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2013.
- Plin. Ep. Plinius, *Epistulae* = Pliny the Younger. Letters, Volume I: Books 1-7. (çev.) Betty Radice. Loeb Classical Library 55. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1969.
- Sen. Brevit. Seneca, *De Brevitate Vitae* = Seneca. Moral Essays, Volume II: De Brevitate Vitae, (çev.) John W. Basore. Loeb Classical Library 254. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1932.
- Suet. Calig. Suetonius, *Caligula* = Suetonius. Lives of the Caesars, Volume I: Julius. Augustus. Tiberius. Gaius Caligula. Translated by J. C. Rolfe. Introduction by K. R. Bradley. Loeb Classical Library 31. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1914.
- Val. Max. Valerius Maximus = Valerius Maximus. Memorable Doings and Sayings, Volume I: Books 1- 5. Edited and translated by D. R. Shackleton Bailey. Loeb Classical Library 492. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2000.